

Кравець О. М.

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

КОНЦЕПТ «ДІМ» У РОМАНІ «ПЕТ ЗІ СРІБНОГО КУЩА» Л. М. МОНТГОМЕРІ

Стаття присвячена виявленню семантики концепту «дім» у романі «Пет зі Срібного Куща» (“Pat of Silver Bush”) з дилогії «Пет» канадської письменниці Люсі Мод Монтгомері.

Дослідження змісту концепту «дім» у цьому творі засвідчило, що він є ключовим і корелює з універсальними концептами культури «свій/чужий». Чуттєво-образна складова концепту «дім» відтворює когнітивне й сенсорне сприйняття навколишнього простору персонажами. Центровірним у романі є локус «дому», з яким головна героїня (Патриція Гардінер) відчуває нерозривну єдність як з родинним помешканням, місцем пам’яті про її предків («Срібний Кущ»). Заголовок твору, в який вноситься пестливе, дитяче ім’я Патриції (Пет), увиразнює ці глибинні родинні зв’язки головної героїні з її домівкою.

Асоціативний та аксіологічний виміри концепту «дім» реалізується за допомогою низки флористичних та аніمالістичних образів (лілії, берези, дзвіночки, коти), мотивів (любові-прив’язаності до рідного дому, до родини, а також захоплення красою природи) та різних форм інтертексту (літературного, міфологічного, фольклорного, культурологічного).

На контрасті з образом Срібного Куща (звичного, теплого, затишного місця, де завжди панує сміх) образи інших будинків у свідомості головної героїні створюються через асоціації, пов’язані з фольклорними і готичними образами (привиди, тіні, місяць, грозова ніч), мотивами (викрадення прекрасної принцеси, убивство, ув’язнення).

Таким чином, художній світ роману вибудовується на триаді образів: дім предків, що втілює ідею спадкоємності й усталеності життя, образ героїні-дитини, яка належить цьому іділічному, гармонійному простору і світ природи, що асоціюється у головної героїні зі «своїм» простором.

Ключові слова: канадська література, Л. М. Монтгомері, роман, концепт, образ, мотив, інтертекст, міфологізм.

Постановка проблеми. Попри те, що твори канадської письменниці Люсі Мод Монтгомері (Lucy Maud Montgomery, 1874–1942) стали бестселерами в Канаді та США, у вітчизняному літературознавстві наразі немає ґрунтовного дослідження романної спадщини мисткині. Окремі серії романів Л. М. Монтгомері: «Енн із Зелених Дахів» (“Anne of Green Gables”, 1908–1942) та «Емілі» (“Emily”, 1923–1927) були перекладені українською мовою. Роман «Пет зі Срібного Куща» (“Pat of Silver Bush”, 1933) не був об’єктом дослідження в українському літературознавстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У канадській культурі просторова самоідентифікація стала важливим чинником формування національної самосвідомості, що знайшло втілення в канадській літературі. Прагнення відобразити суттєві характеристики рідної місцевості, творчо переосмислити реалії довколишньої дійсності за допомогою створення їхніх мисленевих образів, своєрідних «когнітивних карт», знайшло відображення у творчості таких канадських митців, як

М. Лоренс, С. Росс, С. Лікок, Л. Емон та ін. Увага до конкретних реалій флори й фауни Канади є провідною ознакою творів Е. Сетон-Томпсона (Ernest Thompson Seton, 1860–1946), який розробляв жанрову форму аніمالістичного оповідання. Відзначмо, що канадська культура й мистецтво орієнтовані на локальність, виживання в маленьких спільнотах, і ця ментальна особливість художньо втілюється в регіональній літературі («регіональний роман», «роман прерій» тощо).

Дослідники канадської літератури зауважують особливу роль у ній такої жанрової форми, як регіональний роман. Зокрема, В. Кіт визначив регіональну літературу як літературну традицію, відокремлену від історичної, реалістичної, локальної, романтичної, провінційної та інших видів белетристики [7]. Н. Фрай відзначив, що «відчуття спорідненості з тваринним і рослинним світом» [6, р. 827] відіграє важливу смислотвірну роль у канадському романі, в якому концептуального значення набуває пасторальний міф про ідеальний світ, де можливе єднання людини й природи. На

думку Н. Овчаренко, «конкретне місце дії концентрує у собі функцію віддзеркалювати увесь світ, і проходить цей процес через певну символічну систему» [5, с. 11].

Фікційні топоси в романах Л. М. Монтгомері найчастіше є невеликими містечками (Ейвонлі, Шрусбері) або затишними сімейними фермами (Зелені Дахи, Місячний Серп, Срібний Кущ). М. Х. Рубіо відзначила майстерність і новаторство авторки у створенні впізнаваного «бренду» уявної спільноти [11, р. 10]. Відтак, у творчості канадської письменниці виявилися типологічні риси регіонального роману, що властиво для канадської літератури. Традиції, закладені Л. М. Монтгомері, продовжила у другій половині ХХ століття канадська письменниця Маргарет Лоренс (Margaret Laurence, 1926–1987), яка описала у своїх романах вигадане містечко Манавака. У діалогії «Мара й Данн» англійської письменниці Доріс Лессінг (Doris Lessing, 1919–2013) це вигаданий континент Іфрик [10].

В англомовній прозі Канади концепт «дому» відіграє особливу смислотвірну функцію у таких жанрових формах, як роман прерій, регіональний роман, сімейний роман, роман виховання. Н. Овчаренко зауважує, що «в канадському романі прерій реалістичне й символічне, матеріальне й духовне сконцентрувалося в образі будинку» [4, с. 75].

Діалогію «Пет» (“Pat of Silver Bush”, 1933; “Mistress Pat”, 1935) вивчали К. Сакума [13], К. Сенділендс [14], Т. Шекельс [15], водночас ґрунтовного дослідження концептосфери романів Л. М. Монтгомері на сьогодні немає. В українському літературознавстві та критиці цей роман не вивчався взагалі.

Постановка завдання. Мета статті полягає у виявленні та аналізі особливостей концепту «дім» у романі «Пет зі Срібного Куща» (“Pat of Silver Bush”, 1933) Л. М. Монтгомері.

Виклад основного матеріалу. У контексті розвитку англомовної канадської прози початку ХХ століття роман «Пет зі Срібного Куща» Л. М. Монтгомері (існує інший варіант перекладу заголовка твору: «Патриція зі Срібного Гаю», 2018) є напроцуд важливим твором. Це перший роман з діалогії «Пет» письменниці (“Pat of Silver Bush”, 1933; “Mistress Pat”, 1935).

У романі «Пет зі Срібного Куща» порушено теми ностальгії, родинних стосунків та трансформацій особистісної ідентичності. Сюжет цього твору письменниці розгортається навколо головної героїні, Патриції Гардінер (Patricia Gardiner), яку в родині ласкаво називають Пет (Pat). Тож уже

в заголовок твору виносяться пестливе дитяче ім'я Патриції, що увиразнює глибинні родинні зв'язки головної героїні з її домівкою. До того ж, символічним є те, що це дитяче ім'я, Пет (Pat), співзвучне в англійській з «pet», тобто «домашній улюбленець».

Центротвірним у романі є локус «дому», з яким героїня відчуває нерозривну єдність як із місцем пам'яті про її предків – Срібним Кущем (Silver Bush). У романі через зображення дому як невід'ємної частини життя персонажів акцентовано увагу на їхній вкоріненості у звичному для них середовищі.

Концепт «дому» у творі «Пет зі Срібного Куща» реалізується за допомогою низки флористичних і тваринних образів (лілії, берези, дзвіночки, коти), мотивів (любові-прив'язаності до рідного дому, до родини, а також захоплення красою природи) та різних форм інтертексту (літературного, міфологічного, фольклорного, культурологічного). Ці художні елементи розкриваються у романі через детальне відображення фізичних характеристик довколишнього середовища та його безпосереднє сприйняття головною героїнею. Пет вміє бачити суттєві ознаки свого оточення й приділяє значну увагу деталям (кольори, форми, звуки, запахи). Когнітивна «карта простору» формується через створення уявного образу довкілля у свідомості героїні. Образи-описи простору (наприклад, будинку, саду довкола нього, природи) в романі включають не лише описи ключових ознак локацій, їм також притаманна динаміка, що уможливує відображення їхніх змін впродовж тривалого часу. М. Л. Райан називає таку динамічну презентацію просторової інформації «текстуалізацією простору», зазначаючи, що ця текстуалізація стає наративізацією, коли простір описується не заради самого опису, а стає місцем дії, яка розгортається в часі [12].

Роман починається із народження дитини – сестри Пет. Поява дитини на світ та її входження до родини Гардінерів пов'язані з природним світом: маленькій Пет і її братові Сіду кажуть, що немовля знайшли у грядці з петрушкою (“Judy Plum,” she said, “what do you think you’ll find in the parsley bed?” “What wud ye be after thinking if I told ye I’d find a tiny wee new baby there?” [9]. Ім'я новонародженій дівчинці сім'я обирає теж відповідно до законів природного світу: оскільки родичі не могли дійти згоди, батько запропонував, щоб кожен із них посадив насіння в садку – і той, чие зійде першим, матиме право дати ім'я дитині (“In the end father suggested that each of them plant

a named seed in the garden and see whose came up first. That person should have the privilege of naming the baby” [9].

Після народження дитини на мешканців Срібного Куща чекала ще одна зміна усталеного ладу життя, а саме – весілля тітки Гейзел. Обидві ці події пов’язані з мотивом від’їзду (Пет тимчасово покидає Срібний Кущ у ніч народження своєї племінниці, а тітка Гейзел остаточно від’їжджає з дому після свого весілля). Весілля супроводжують драматичні події (смерть, сльози, поховання) та образи (кладовище). Недарма діти називають «шлюбну церемонію» (“nuptial ceremony”) «шлюбним кладовищем» (“nuptial cemetery”), а служниця Джуді Плам розповідає їм страшні історії про негаразди, які траплялися на весіллях інших людей (“grand-dad’s second cousin <...> she died, poor liddle soul, of the pewmonia, the day before the widding and was buried in her widding dress” [9]; “I knew a big, handsome bridesmaid onct and she burst out waping right in the middle av the cirrimony” [9]).

За допомогою негативних асоціації у романі утверджується думка про те, що зміни в житті є чимось поганим, адже вони несуть із собою деструкцію усталеного порядку життя й позбавляють персонажів відчуття комфорту, притаманного звичному, сталому існуванню. У словах Пет увиразнено небажання змін: “I don’t want to love anyone or anything but my own family and Silver Bush” [9]; “I hate changes,” cried Pat, almost in tears” [9]. Прагнення головної героїні навки залишатися у затишному світі дитинства, де нічого не змінюється і де вічно панує ідилія, є головною ідеєю роману. Тобто художньому світу роману притаманна дитиноцентричність.

Т. Шекельс вважає топос Срібного Куща «островом на острові», вважаючи, що в цьому топосі втілено фантазії головної героїні про ідилічне місце поза часом, де можна знайти спокій і прихисток від турбот буремного зовнішнього світу. Дослідник вважає, що цьому художньому простору притаманні ідилічність, циклічність, сталість і навіть ригідність, що свідчить про неготовність головної героїні до змін та її бажання вічно перебувати у статичному, незмінному світі. Наратор неодноразово підкреслює, що в житті дівчинки Пет «Срібний Кущ» є однією з небагатьох констант у складному світі, що повсякчас змінюється. Попри те, що зміни (весілля, народження дітей, дорослішання головної героїні та її брата Сіда) є невід’ємною частиною динаміки життя, Пет важко змиритися з ними [15].

Віра в непорушність світу «дому» у свідомості Пет асоціюється зі сталістю й надійністю родинних зав’язків і впевненості в незмінності ідилічного світу домівки та його довкілля. Відтак образ будинку у сприйнятті головної героїні постає як персоніфікована сутність, що здатна мислити, відчувати, реагувати на події довкола (“Silver Bush will never hurt me, Judy. <...> It’s glad when we are and sorry when we are. And if it was left without any one to live in it <...> it would break its heart. I know Silver Bush has always been a little ashamed of me because I could never get up in school Friday afternoons and say a piece like the others. And then last Friday I did. <...> And when I came home I’m sure Silver Bush smiled at me” [9]). Відзначмо, що образ ідилічного дому, представлений у регіональній літературі, дисонує з мотивом втрати дому, бездомністю, сфальшованого, несправжнього будинку, що так гостро й трагічно звучить в українській літературі того ж часу (1920–30-х роки). Образ рідного дому заступає держава, ідеологія, тобто набуває він соціально-міфологічного трактування (творчість М. Куліша, Л. Первомайського, М. Хвильового) [1]; [2]; [3].

Головна героїня роману Монтгомері сприймає світ крізь призму творчої фантазії, відтак придумує нові назви для звичних місць (the Mince Pie field, the swampy Buttercup field, the field of Farewell Summers, the Secret Field). Механізм наративної заміни, який авторка активно використовує у творі, виконує функцію увиразнення креативного, нестандартного світосприйняття головної героїні, котра наповнює світ довкола себе власними ідеями та асоціаціями: “...two dear little spruces... Wood Queen and Fern Princess, they had named them instantly. Or rather Pat did. She loved to name things. It made them just like people ... people you loved” [9].

Фантазійний світ головної героїні відтворюється не тільки завдяки механізму наративної заміни, але й міфологічних, фольклорних, культурологічних алюзій та ремінісценцій. Так, у романі з’являються образи фей (“‘Tis the way of the fairy gift” [9]), лепреконів (“Sure, a leprachaun touched her the day she was born wid a liddle green rosethorn” [9]), відьом (“Hundreds av witches flying be night over the woods and steeples on broomsticks, wid their black cats perched behind them” [Pat]), котрі є персонажами європейського фольклору. Зв’язок Пет із рідною землею також підкреслено в епіграфі “God gave all men all earth to love But, since our hearts are small, Ordained for each one spot should be Beloved over all” [9]. Це цитата із вірша

Р. Кіплінга "Sussex" (1902), у якому відображено глибоку любов поета до рідної землі та гордість за батьківщину. Серед художніх образів з'являється й постать американської письменниці Елли Вілер Вілкокс (Ella Wheeler Wilcox, 1850–1919), чію збірку поезій під заголовком "Poems of Passion" (1883) читають персонажі твору, а також постать одного із засновників канадського романтизму Блісса Кармана (Bliss Carman, 1861–1929). Таким чином, концепт «дім» у романі письменниці набуває загальнокультурного значення, входить у контекст світової культури й літератури.

На контрасті з образом Срібного Куща (звичного, теплого, затишного місця, де завжди панує сміх) образи інших будинків у свідомості головної героїні створюються через асоціації, пов'язані з фольклорними і готичними образами (привиди, тіні, місяць, грозова ніч), мотивами (викрадення прекрасної принцеси, убивство, ув'язнення, виття собаки): "I was pretending I was a bewitched princess" [9]; "I wonder if anybody was ever murdered in that house" [9]; "They peopled the old house with the forms of those who had once lived there. They invented the most grewsome things. The Englishman had killed his wife ... had thrown her over the cape ... had buried her under the house ... her ghost walked there on nights like this. On stormy nights the house resounded with weeping and wailing ... on moonlit nights it was full of shadows ... restless, uneasy shadows. They scared themselves nearly to death and McGinty, excited by their tragic voices, howled dismally" [9].

Ці образи й мотиви утілюють страх головної героїні перед страшним, незнайомим, ворожим зовнішнім світом. Вона прагне назавжди залишитися у світі дитинства, відкладаючи прийняття важливих життєвих рішень, таких як одруження або від'їзд з дому дитинства на тривалий час. Натомість К. Сенділендс стверджує, що динаміка природного світу, який розгортається в Срібному Кущі й змінюється відповідно до сезонів року, а також зміни в родині Пет, із якими мусить справлятися дівчинка, свідчать про готовність героїні до змін і навіть про здатність насолоджуватися ними, оскільки вона є «частиною яскравої павутини екологічних і міжособистісних стосунків, які згладжують і пом'якшують наслідки будь-якої окремої трансформаційної події, а також впливають на Пет і на її здатність до адаптації» [14, р. 35].

Важливою домінантою роману є використання анімалістичних образів, зокрема образів котів. Вони згадані в прислів'ях та приказках, які час від часу вживають у своєму мовленні персонажі

роману ("And me as grey as a cat!"; "It's only a cat's walk over there"; "he was as quare-looking as a cross-eyed cat"; "he'd talk the hind-leg off a cat whin he got started"; "I was burying a cat that died av curiosity"; "the Gardiners are a differunt brade av cats"; "it was rather a cat of another colour"). Образи котів в романі Л. М. Монтгомері, з одного боку, постають у ролі провідників до містичного, надприродного світу ("Hundreds av witches flying <...> wid their black cats perched behind them"; "That's the one thing no cat'd ever do <...> be disrespectful to a fairy – and it'd be well for mortal cratures to folly his example" [9]), але водночас вони є цілком реальними образами простору, де живе головна героїня Пет Гардінер ("Silver Bush was, as Aunt Edith scornfully said, always infested with kittens. As for Bold-and-Bad, he was ceasing to be a cat and was on the way to becoming a family habit"; "No matter what dreadful things happened at least there were still cats in the world" [9]). Простір дому у свідомості Пет включає в себе її родину, світ природи і тварин, тож виявляє гармонію внутрішнього й зовнішнього світів героїні.

Висновки. Отже, дослідження змісту концепту «дім» у першому романі з дилогії «Пет» Л. М. Монтгомері «Пет зі Срібного Куща» засвідчило, що він є ключовим і корелює з універсальними концептами культури «свій/чужий». В основі поняттєвого складника цих концептів лежать механізми тотожності й розрізнення свого й чужого.

Чуттєво-образна складова концепту «дім» відтворює когнітивне і сенсорне сприйняття навколишнього простору персонажами. Центровісним у романі є локус «дому», з яким головна героїня (Патриція Гардінер) відчуває нерозривну єдність як з родинним помешканням, місцем пам'яті про її предків («Срібний Кущ»). Заголовок твору, в який виноситься пестливе, дитяче ім'я Патриції (Пет), увиразнює ці глибинні родинні зв'язки головної героїні з її домівкою. Асоціативний та аксіологічний виміри концепту «дім» реалізуються за допомогою низки флористичних та анімалістичних образів (лілії, берези, дзвіночки, коти), мотивів (любові-прив'язаності до рідного дому, до родини, а також захоплення красою природи) та різних форм інтертексту (літературного, міфологічного, фольклорного, культурологічного).

На контрасті з образом Срібного Куща (звичного, теплого, затишного місця, де завжди панує сміх) образи інших будинків у свідомості головної героїні створюються через асоціації, пов'язані з фольклорними і готичними образами (привиди,

тіні, місяць, грозова ніч), мотивами (викрадення прекрасної принцеси, убивство, ув'язнення, виття собаки).

Таким чином, художній світ роману вибудується на тріаді образів: дім предків, що вті-

лює ідею спадкоємності й усталеності життя, образ героїні-дитини, яка належить цьому ідилічному, гармонійному простору і світ природи, що асоціюється у головної героїні зі «своїм» простором.

Список літератури:

1. Головка Л. Г. (Наріжна Л. Г.) Простір і час у художньому світові роману «Дикий мед» Л. Первомайського. Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. Сер. : Філологія. 2006. № 745, вип. 49. С. 104–108.
2. Кремінська І. М. Феномен бездомності в художньому світі п'єси Миколи Куліша «Вічний бунт». Літературознавчі студії. Київ, 2008. Вип. 21. Ч. 1. С. 333–338.
3. Лисенко І. М. Функція «будинку» в п'єсах М. Куліша 1927–1932-х років. Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. Сер. : Філол. 2003. Вип. 37. № 583. С. 95–98.
4. Овчаренко Н. Ф. Міфологема Землі в канадській і українській прозі. Київ : Київська правда, 1996. 198 с.
5. Овчаренко Н.Ф. Парадигма пам'яті: канадський дискурс (творчий портрет Тімоті Ірвінга Фредеріка Фіндлі). Київ : Ін Юре, 2011. 257 с.
6. Frye, N. Conclusion. Literary History of Canada: Canadian Literature in English. Toronto : University of Toronto Press, 1965. P. 821–849.
7. Keith, W.J. Canadian Literature in English. Ontario : The Porcupine's Quill, 2006. Vol. 1. 220 p.
8. Mitchell, J. Introduction. Storm and Dissonance: L.M. Montgomery and Conflict / edited by J. Mitchell. Newcastle-upon-Tyne : Cambridge Scholars Publishing, 2008. P. 1–21.
9. Montgomery, L.M. Pat of Silver Bush. URL: <https://gutenberg.net.au/ebooks02/0201061h.html>
10. Proskurina N.Y. Features of the characters' artistic image in the late prose and poetry by Doris Lessing (on the material of the dilogy 'Mara and Dann' and poetry 'In the long dark', 'The Misfit'). Закарпатські філологічні студії. Вип. 21. 2022. Т. 2. С. 248–252.
11. Rubio, M.H. Lucy Maud Montgomery: The Gift of Wings. Toronto : Anchor Canada, 2010. 720 p.
12. Ryan M. L. Narrating Space, Spatializing Narrative. Where Narrative Theory and Geography Meet (Columbus: Ohio State University Press, 2016. 265 p.
13. Sakuma, K. Reading L.M. Montgomery's Pat Books Out of Order: Japanese Readers, Loss, and the Possibility of New Life. Journal of L.M. Montgomery Studies. 2021. URL: <https://journaloflmmontgomerystudies.ca/reading/Sakuma/Reading-LMMontgomerys-Pat-Books-Out-of-Order>
14. Sandilands, C. Fire, Fantasy, and Futurity: Queer Ecology Visits Silver Bush. L.M. Montgomery and the Matter of Nature(s) / edited by Rita Bode and Jean Mitchell. Montreal & Kingston, London, Chicago : McGill-Queen's University Press. 2018. P. 27–40.
15. Sheckels, T. The Island Motif in the Fiction of L.M. Montgomery, Margaret Laurence, Margaret Atwood, and Other Canadian Women Novelists. Michigan : Peter Lang, 2003. 206 p.

Kravets O. M. CONCEPT “HOME” IN L. M. MONTGOMERY’S NOVEL “PAT OF SILVER BUSH”

The article is devoted to the discovery of the semantics of the concept of “home” in the novel “Pat of the Silver Bush” from the dilogy “Pat” by the Canadian writer Lucy Maud Montgomery.

The study of the content of the concept of “home” in this work proved that it is the key and correlates with the universal concepts of the culture of “familiar/unfamiliar”. The sensual-shaped component of the concept of “home” reproduces the cognitive and sensory perception of the surrounding space by the characters. The centerpiece in the novel is the locus of the “house,” with which the main character (Patricia Gardiner) feels an inseparable unity with both the family home, the place of memory of her ancestors (Silver Bush). The title of the work, in which the caressing, childish name of Patricia (Pat) is put, embodies these deep family ties of the main character with her home.

The associative and axiological dimensions of the concept of “home” are realized with the help of a number of floral and animalistic images (lilies, birches, bells, cats), motifs (love-attachment to the native home, to the family, as well as admiration for the beauty of nature) and various forms of intertext (literary, mythological, folklore, cultural).

In contrast to the image of the Silver Bush (a familiar, warm, cozy place where laughter always reigns), images of other houses in the mind of the main character are created through associations connected with

folklore and Gothic images (ghosts, shadows, moon, thunderous night), motives (abduction of a beautiful princess, murder, imprisonment).

Thus, the artistic world of the novel is built on a triad of images: the house of ancestors, creating the idea of continuity and stability of life, the image of the heroine-child, who belongs to this idyllic, harmonious space and the world of nature, which is associated by the main character with "familiar" space.

Key words: *Canadian literature, L. M. Montgomery, novel, concept, image, motif, intertext, mythologism.*